

Н.О. Сімченко (Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна)

Ю.В. Лазар (Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна)

ПРОБЛЕМИ І ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ВУГІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

У статті досліджено проблеми й пріоритети забезпечення охорони праці на підприємствах вугільної галузі. Проаналізовано динаміку, причини, характер професійних захворювань і смертельних випадків на підприємствах вугільної галузі. Також запропоновано рекомендації щодо впровадження пріоритетних заходів у сфері вдосконалення охорони праці на підприємствах вугільної галузі.

Ключові слова: охорона праці, профзахворювання, смертельні випадки, системи управління охороною праці, підприємства вугільної галузі, покращення охорони праці на підприємствах вугільної галузі.

Рис. 4. Літ. 20.

Н.А. Симченко (Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт», г. Киев, Украина)

Ю.В. Лазар (Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт», г. Киев, Украина)

ПРОБЛЕМЫ И ПРИОРИТЕТЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОХРАНЫ ТРУДА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УГОЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

В статье исследованы проблемы и приоритеты обеспечения охраны труда на предприятиях угольной отрасли. Проанализирована динамика, причины, характер профессиональных заболеваний и смертельных случаев на предприятиях угольной отрасли. Также предложены рекомендации по внедрению приоритетных мероприятий в сфере совершенствования охраны труда на предприятиях угольной отрасли.

Ключевые слова: охрана труда, профзаболевания, смертельные случаи, системы управления охраной труда, предприятия угольной отрасли, улучшения охраны труда на предприятиях угольной отрасли.

N.O. Simchenko (National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine)

Y.V. Lazar (National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine)

PROBLEMS AND PRIORITIES IN PROVIDING LABOUR SAFETY AT ENTERPRISES OF COAL INDUSTRY

The article studies the problems and the priorities in providing labour safety at the enterprises of coal sector. Dynamics, causes and the nature of professional diseases and fatal cases at the enterprises of coal sector are analyzed. Recommendations on introduction of priority measures in the field of labour safety improvement at the enterprises of coal industry are offered.

Keywords: labor safety; professional diseases; fatal cases; management systems for labor safety; enterprises of coal industry; labor safety improvement at the enterprises of coal industry.

Постановка проблеми. Проблема охорони праці в Україні протягом багатьох років залишається актуальною. Особливо це стосується вугільної промисловості, де значні рівні виробничих чинників негативно впливають на здо-

ров'я працівників. На вугільну галузь в останні роки припадає від 70% до 80% всіх випадків профзахворювань в Україні, щорічно звітується про страшні наслідки травматизму та, як і раніше, про передові позиції за показниками смертності на робочому місці. Забезпечення належного рівня охорони та безпеки праці у вугільній галузі досі залишається відкритим і не вирішеним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних науковців вирішенню проблеми приділяли увагу такі вчені: С.П. Бережнов [1], Б.А. Грядущий [5; 9], Д.В. Зеркалов [7], О.І. Кашуба [18], С. Колесник [11], В.В. Мухін [13], Г.С. Передерій [14], В.І. Полтавець [16], В.І. Чернюк [19], Ю.І. Шульга [20].

Невирішені частини проблеми. Система управління охороною праці на підприємствах вугільної галузі України потребує кардинальних змін і серйозних доопрацювань. Зменшення ризиків шахтарської праці повинно стати пріоритетним завданням не лише для науковців, але й для державних діячів.

Метою дослідження є визначення проблем і пріоритетів забезпечення охорони праці на підприємствах вугільної галузі.

Основні результати дослідження. Вугільна промисловість була, є і буде галуззю, що характеризується найбільш небезпечними і важкими умовами праці, яким додатково властиві шкідливі та несприятливі для здоров'я чинники. Техніка, що використовується на вугільних шахтах, є джерелом великої кількості вугільного і кам'яного пилу, високого рівня вібрації, шуму та багатьох інших шкідливих чинників, що приводять до професійних захворювань. Все це посилюється в мікрокліматі шахти (висока вологість і температура) емоційним стресом (у будь-який момент може настати погіршення геологічних умов, викид газу чи порід тощо), який пов'язаний із необхідністю майже безперервно дотримуватися особливої обережності. У зв'язку з цим рівень ризику у вугільній промисловості набагато вищий, ніж в інших галузях промисловості, а це визначає високий рівень смертності, травматизму та професійних захворювань. Після виходу шахтарів на пенсію, більшість з них страждає від типових симптомів силікозу та захворювань легенів. Можна сказати, що це особливо стосується вугільної промисловості України, що підтверджується порівнянням показників професійних захворювань в Україні та країнах Євросоюзу [2; 6; 7].

Причини такої ситуації наступні: недосконалість технологій видобутку вугілля, недосконала організація протипилової профілактики, невідповідна реалізація санітарної профілактики професійних захворювань, у тому числі засобів колективного й особистого захисту, низька свідомість у сфері професійних захворювань, а також недостатній правовий захист працівників.

Наприклад, працівник, після встановлення у нього лікарем симптомів професійного захворювання, має можливість сам вирішити, чи буде надалі працювати у шкідливих умовах, що стали причиною виникнення у нього цих симптомів. З іншого боку, вся система грошових виплат, пов'язаних з роботою у шкідливих умовах, заохочує до роботи в таких умовах і мотивує до того, щоб після виходу на пенсію у працівника були симптоми професійного захворювання. Динаміку профзахворювань у працюючих шахтарів вугільної галузі за обраними областями продемонстровано на рис. 1.

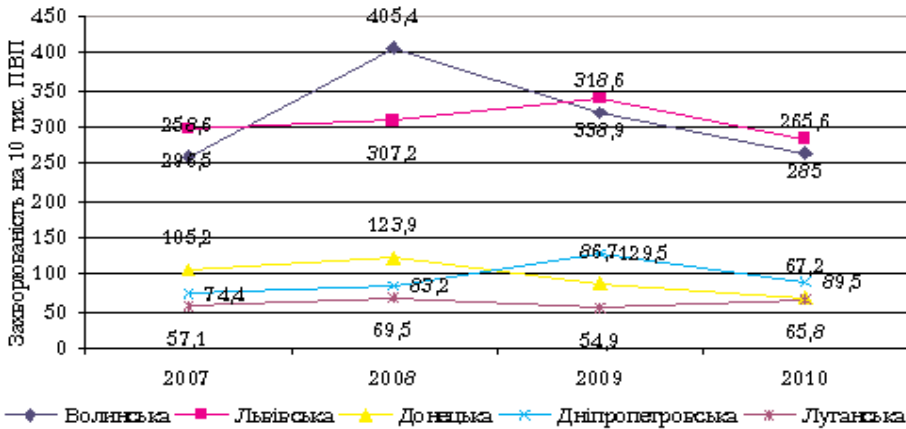

Рис. 1. Динаміка профзахворювань у працюючих гірників вугільної галузі в 2007–2010 рр. (на 10 тис. промислово-виробничого персоналу) [3; 10; 11]

У країнах Європейського Союзу існує чітка категорична заборона приймати на роботу працівників із симптомами професійного захворювання в таких умовах, що викликали ці симптоми. Працівник після зміни місця праці, як правило, отримує меншу винагороду і тому зацікавлений, щоб у нього не виникли симптоми професійного захворювання як під час роботи, так і після її завершення. Відповідальність за неприйняття працівників із симптомами професійного захворювання на роботу в шкідливих для здоров'я умовах, які викликали ці симптоми, несе роботодавець, включаючи кримінальну і цивільну відповідальність [16; 17].

В Україні отримати (фальсифіковану) медичну довідку про добрий чи поганий стан здоров'я не є великою проблемою. Це суттєво погіршує ситуацію та є причиною того, що під час працевлаштування немає доказів про наявність у працівників проблем зі здоров'ям, а після виходу на пенсію типові симптоми важкого професійного захворювання стають причиною виплати величезних грошових допомог у зв'язку з цим [4; 18].

Системи управління, що функціонують на українських вугільних шахтах, всюди пропагують незастосування працівниками засобів особистого захисту, а допускають роботу в умовах, що не відповідають вимогам охорони здоров'я і життя. «Виправданням» є необхідність виконання завдань у видобувній галузі, які безпосередньо впливають на розмір виплат для працівників. Особливо це стосується підприємств, де збитки, пов'язані з нещасними випадками, потенційно небезпечними подіями, аваріями, професійними захворюваннями, наявкою працівників з цих причин, не реєструються, не є предметом відповідних аналізів, спрямованих на встановлення причин, оскільки наявна система пред'явлення претензій з відшкодування не мотивує підприємства до цього.

Така система передумов для підприємств веде до низької мотивації (як серед роботодавців, так і шахтарів) щодо покращення безпеки та санітарних умов найнятих працівників. Неусвідомлення професійного ризику, пов'язаного із роботою, є причиною загальної толерантності цього ризику. Відсутня

однозначно визначена персональна відповідальність роботодавців, включаючи кримінальну. Також не створено передумов для забезпечення активної участі представників трудових колективів (профспілок) і медичної служби (недостатня кількість та частота вимірювання чинників, шкідливих для здоров'я, недостатня гігієнічна оцінка робочих умов) в заходах з покращення безпеки і здоров'я найнятих працівників [15; 16].

Така ситуація є причиною того, що, наприклад, у Луганській області відсоток нещасних випадків на підприємствах вугільної промисловості від загальної кількості становить 14,3%, в тому числі 8,1% з летальним наслідком, а в кількості встановлених професійних захворювань – 21,6%. Високий показник травматизму зі смертельними наслідками підтверджується статистикою, яка зображена на рис. 2.

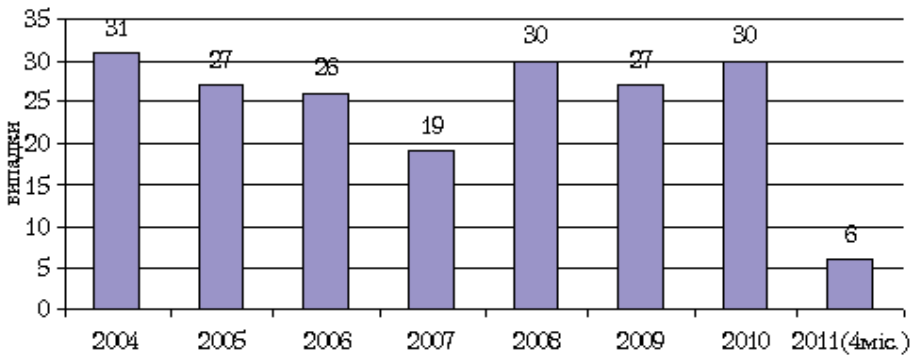

Рис. 2. Динаміка травматизму зі смертельними наслідками на підприємствах вугільної галузі [8; 11; 12; 17]

За 4 місяці 2011 р. на вугільних підприємствах, що входять до сфери управління Міненерговугілля України, зареєстровано 441 випадок (447 випадків у 2010 р.) професійних захворювань, що на 6 (2%) нижче показника відповідного періоду 2010 р. (рис. 3).

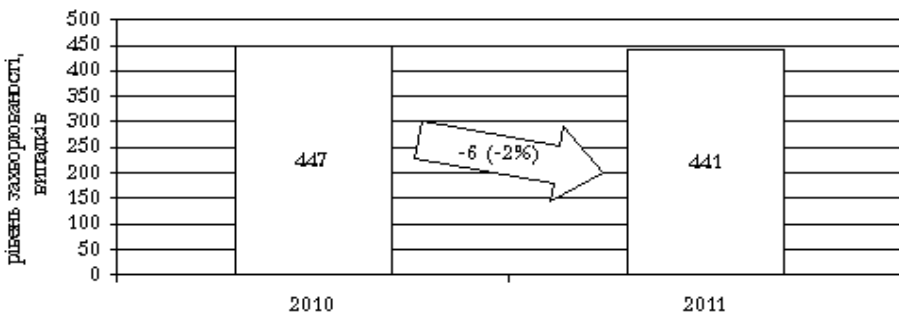

Рис. 3. Динаміка рівня захворюваності на державних підприємствах вугільної галузі за 4 місяці 2010–2011 рр. [6; 15; 17]

Зниження випадків профзахворювань відбулося на 9 державних підприємствах та на 2 самостійних шахтах.

Разом із цим, зростання випадків профзахворювань за 4 місяці 2011 р. порівняно з 4 місяцями 2010 р. допущено на 10 вугільних підприємствах.

Найбільше зростання кількості випадків профзахворюваності відбулося на таких шахтах [7; 18]:

- ДП «Львіввугілля», 110 випадків профзахворювань (96 випадків в 2010 р.) (+14 випадків);
- ДП «Макіїввугілля», 24 випадки профзахворювань (+7 випадків);
- ДП «Шахтарськантрацит», 8 випадків (+6 випадків);
- ДП «Сніжнеантрацит», 8 випадків (+4 випадки).

Незважаючи на загальне зниження рівня профзахворюваності (–15 до початку року), залишається високим її рівень на ДП «Ровенькиантрацит» (57 випадків).

Більш ніж 30 вугільних шахт Донбасу ведуть гірничі роботи на глибинах, що перевищують 1000 м. Температура гірських порід на зазначених глибинах відпрацювання вугільних пластів сягає 38–52 °С. Під впливом тепловіддачі гірських порід, експлуатації устаткування на більшій глибині шахт формуються несприятливі температурні умови у виробках шахт та на робочих місцях. У діючих лавах і підготовчих виробках температура повітря сягає 34–36 °С і більше при гранично допустимому значенні 26 °С. Станом на цей час 57 очисних і 170 підготовчих вибоїв відносяться до високотемпературних і шкідливих для здоров'я, а чисельність працюючих у них перевищує 10000 осіб [3; 11; 12].

Під впливом підвищених температур у робітників шахт накопичується втома, знижується увага та реакція. Унаслідок цього виникає неухважність при виконанні виробничих операцій, зростають порушення виробничої і трудової дисципліни, знижуються вимогливість і самодисципліна щодо дотримання безпеки праці, що є передумовою травмування чи виникнення аварій або аварійних ситуацій.

За 4 місяці 2011 р. рівень смертності від гострої серцево-судинної недостатності склав 4 особи порівняно з 8 за аналогічний період минулого року. Підвищена температура повітря сприяє прискоренню процесів розвитку пневмоконіозів.

Причини розвитку профзахворювань у відносному співвідношенні зображено на рис. 4.

Для зниження цих видів захворювань на шахтах необхідно впроваджувати організаційно-технічні заходи. Так, протягом 2008–2010 рр. реалізовувалася програма «Заходи щодо зниження температурних умов». Згідно із заходами програми на вугільних шахтах було впроваджено пересувні шахтні кондиціонери типу КПШ-300 і КПШ-130, стаціонарні кондиціонери МХРВ-1, що дозволило знизити температуру повітря у деяких очисних і підготовчих вибоях до нормативних норм. Зазначене обладнання впроваджено та працює на 12 підготовчих та очисних вибоях та 8 шахтах [17].

Крім впровадження пересувних шахтних кондиціонерів, було проведено низку організаційно-технічних заходів, які, у свою чергу, дозволили знизити температуру й вологість повітря в 10 очисних і 20 підготовчих вибоях [4; 16].

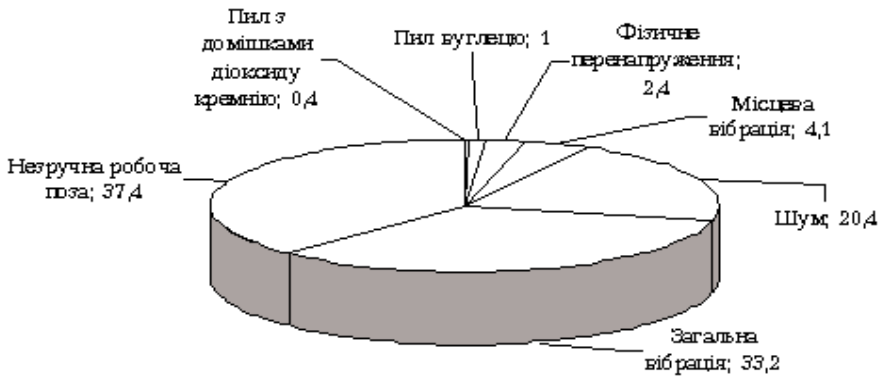

Рис. 4. Шкідливі виробничі чинники, які призвели до розвитку профзахворювань у гірників вугільної промисловості України в 2010 р. [2; 3; 13]

Щоб зменшити ризики, пов'язані з роботою шахтарів, та кількість професійних захворювань, пропонуємо такі заходи:

- провести ретельний аналіз і діагностику фактичного стану профілактики охорони здоров'я працівників вугільної промисловості України, в тому числі стану профілактики професійних захворювань;

- підготувати і провести зміни законодавчих передумов у сфері збільшення відповідальності роботодавців і керівників вугільних шахт за роботу своїх працівників у важких, шкідливих та несприятливих для здоров'я умовах без достатньої профілактики й збільшення їх зацікавлення у покращенні рівня умов шляхом запровадження системи диференційованих страхових внесків до Фонду соціального страхування;

- підготувати та провести зміни законодавчих актів у сфері підвищення рівня профілактики охорони здоров'я працівників, в тому числі профілактики професійних захворювань, які б охоплювали:

- вивчення та вимірювання чинників, шкідливих для здоров'я, у т.ч. канцерогенних; частоту, правила реєстрації результатів, гігієнічну оцінку умов праці;

- профілактичне медичне обстеження, порядок, обсяг і якість;

- медичну службу закладу, незалежність і відповідальність;

- дослідження стану здоров'я і психологічної сумісності;

- психологічні дослідження;

- запровадити, підтримувати та вдосконалювати систему моніторингу, аналізу, оцінки й контролю професійного ризику, умов праці в рамках систем управління охороною праці на шахтах (аудити, карти коригувальних і запобіжних заходів тощо);

- підготувати і провести зміни в системі обов'язкової підготовки шахтарів з питань охорони праці у напрямку застосування сучасних способів навчання з використанням найновіших дидактичних рішень, з особливим акцентом на усвідомлення наслідків впливу шкідливих і несприятливих для здоров'я умов, а також необхідності застосування профілактики цих небезпек;

- підготувати інформаційні програми для працівників шахт на тему охорони здоров'я, які б інформували про наслідки та профілактику професійної небезпеки та пропагували нову культуру праці й охорони здоров'я;

- підготувати і провести відповідні зміни з метою покращення функціонування профпатологічного сектору послуг (проведення спеціальних медичних обстежень шахтарів), насамперед, системи попереднього виявлення професійних захворювань;

- підготувати і провести зміни з метою покращення нагляду за відповідністю правовим вимогам з охорони праці;

- підготувати і реалізувати проекти з впровадження, підтримки та вдосконалення систем управління охороною праці (які базуються на міжнародних стандартах) на вугільних шахтах, що стануть важливим елементом відповідного підходу, моніторингу, оцінки і вдосконалення охорони праці.

Висновки. Наведені цифри та факти свідчать про неприпустимо високу ціну добутого вугілля, що часто включає у свою собівартість ще й людські життя. Ефективне управління безпекою праці на підприємствах вугільної галузі дасть змогу зменшити кількість нещасних випадків на виробництві, зменшити затрати, що впливають із невідповідного стану безпеки праці. Все це впливає на покращення якості й продуктивності праці, зростання конкурентоспроможності та іміджу підприємств.

Вражаюча різниця між показниками нещасних випадків (в тому числі з летальним наслідком) і професійних захворювань в Україні і країнах Європейського Союзу показує, що, незважаючи на важкі умови, які існують у вугільній промисловості, можна значно зменшити ризики, пов'язані з роботою шахтарів, та кількість нещасних випадків і професійних захворювань у цій галузі.

1. *Бережнов С.П., Мухін В.В., Передерій Г.С. та ін.* Технологія автоматизованого соціально-гігієнічного моніторингу у вугільній галузі // Довкілля та здоров'я.— 2006.— №4.— С. 40–46.

2. *Брюханов А.М., Иванов Ю.А., Силаков С.М.* Создание современной системы комплексной безопасности // Способы и средства создания безопасных и здоровых условий труда в угольных шахтах: Сб. науч. Тр. / МакНИИ.— Вып. 20.— Макеевка-Донбасс, 2007.— С. 7–15.

3. *Васина Е.* Последняя ли авария на украинской шахте? // ТЭК.— 2008.— №7.— С. 18–21.

4. *Гончаренко Л.П., Куценко Е.С.* Управление безопасностью.— М.: КНОРУС, 2005.— 218 с.

5. *Грядущий Б.А.* По крутым ступеням жизненного пути.— Донецк: НИИГМ им. М.М. Федорова, 2007.— 292 с.

6. *Евдокимов Ф.И., Саенко Г.В., Грядущий Б.А.* Оценка безопасности технологических процессов.— К.: Техніка, 1992.— 124 с.

7. *Зеркалов Д.В.* Новый OHSAS 18001:2007 // Охрана труда.— 2008.— №8.— С. 11–12.

8. *Изыгзон Н.Б.* Разработка инвестиционной стратегии развития угольной промышленности.— М.: ФГУП ЦНИЭИуголь, 2008.— 108 с.

9. Информационный сборник требований нормативных документов по безопасной эксплуатации ленточных конвейеров в угольных шахтах / Ю.Ф. Бутт, В.Б. Грядущий, В.Е. Зданевич, А.Н. Коваль, А.Л. Фурман, Е.М. Чаплик, В.М. Щука; Под общ. ред. Б.А. Грядущего.— Донецк: НИИГМ им. М.М. Федорова, 2007.— 56 с.

10. Інформаційно-аналітичний звіт про розвиток вугільної промисловості України / Міністерство енергетики та вугільної промисловості // www.mvp.gov.ua.

11. *Колесник С.* Шахтеров защитят современные средства контроля и безопасности // Охрана труда.— 2008.— №10.— С. 32–34.

12. Минэнергоуголь повышает уровень промышленной безопасности и охраны труда на угольных предприятиях // www.kmu.gov.ua.

13. Мухін В.В., Передерій Г.С. Удосконалення санітарно-гігієнічного моніторингу впливу на працюючих несприятливих чинників виробничого середовища і трудового процесу // Укр. журн. з проблем медицини праці. – 2006. – №1. – С. 54–60.

14. Передерій Г.С., Мухін В.В., Пономаренко А.М., Тимошина Д.П. Питання удосконалення державного соціально-гігієнічного моніторингу умов праці та стану здоров'я гірників вугільних шахт // Актуальні питання профілактики, діагностики та лікування професійних захворювань. – Донецьк, 2007. – С. 150–156.

15. Пленум ЦК Укруплепрофсоюза прийняв ряд рішень относительно підвищення рівня охорони праці на підприємствах угольної отрасли / Профсоюз работников угольной промышленности // www.rgu.ru.org.

16. Полтавець В.И. О неотложных мерах по улучшению охраны труда и техники безопасности на предприятиях угольной промышленности и о финансировании проблемных вопросов // Чистый четверг. – 2008. – №1. – С. 46.

17. Рішення засідання Постійно діючої комісії з охорони праці та промислової від 15 березня 2011 року / Міністерство вугільної промисловості України // zakon.nau.ua.

18. Теория и практика охраны труда на угольных шахтах / Э.Н. Медведев, В.Д. Мартовицкий, О.И. Кашуба и др. – Макеевка-Донбасс; Луганск: Копицентр, 2006. – 600 с.

19. Чернюк В.І., Передерій Г.С. Актуальні проблеми медицини праці у сучасних умовах // Довкілля та здоров'я. – 2003. – №1. – С. 37–40.

20. Шульга Ю.И., Зеркалов Д.В. Промышленная безопасность: ССБТ: Справочное пособие: В трех книгах. – К.: Основа, 2009. – Книга первая. – 426 с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2012.

КНИЖКОВИЙ СВІТ

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТА ЮРИДИЧНА ОСВІТА
ПРЕСТИЖНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ

Україна, 01011, м. Київ, вул. Панаса Мирного, 26

E-mail: book@nam.kiev.ua

тел./факс 288-94-98, 280-80-66

Транснаціональні корпорації: Навчальний посібник. – К.: Національна академія управління, 2008. – 240 с.
Ціна без доставки – 25 грн.

Автори: **О.В. Зав'ялова, В.Є. Сахаров.**

У навчальному посібнику викладено теоретичні основи виникнення, становлення та розвитку транснаціональних корпорацій, механізм їхнього функціонування та вплив на світову економіку. Розглянуто систему національного і міжнародного регулювання ТНК.

Посібник містить також ситуаційні вправи, що дозволяє закріпити теоретичні знання шляхом виконання практичних завдань та обговорення ситуаційних вправ.

Призначений для студентів та викладачів вузів. Посібник стане корисним всім, хто цікавиться проблемами транснаціоналізації світової економіки.